

TASULISE PUHKUSE SISSESEADMINE EESTIS

Maie PIHLAMÄGI

Tallinna Ülikooli ajaloo, arheoloogia ja kunstiajaloo keskus, Uus-Sadama 5a, 10151 Tallinn, Eesti; maie.pihlamagi@tlu.ee

Artiklis on käsitletud seitsmepäevase tasulise puhkuse esmakordset sisseadmist tööstustööliste Eestis 1934. aastal, Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) 1936. aasta standardit tasulise puhkuse kohta ja selle mõju Eesti 1940. aasta uuele puhkuseadusele, seaduse toimeala ja sisu ning töövõtjate aktiivse puhkuse veetmise võimalusi.

Iga töövõtja vajab oma tööjõu taastamiseks, uue energia kogumiseks ja tervise turgutamiseks puhkeaega nii pärast tööpäeva ning -nädala lõppu kui ka pikemat puhkust vähemalt üks kord aastas. Tänapäeval on kõigi töötajate iga-aastane tasuline puhkus iseenesestmõistetav, kuid alati pole see nii olnud. Industrialiseerimise alg-etalpil oli tööliste tööpäev väga pikk, see võis olenevalt ettevõtja kehtestatud tööajast kesta kuni 14 tundi päevas ja iga-aastasest tasustatud puhkusest ei unistanud esialgu keegi. Ainsateks tööst vabadeks päevadeks olid siis pühapäevad ja seadusega kehtestatud pühad, mille eest aga töötasu ei makstud. Esimeseks riigiks, kus 1910. aasta jaanuaris kehtestati eraettevõtete tööliste tasustatud puhkus, oli Austria-Ungari keisririik. Selle eeskujule järgnesid vähesed maad ja alles pärast esimest maailmasõda saavutasid tööliste ametiühingud mitmetes riikides seaduste vastuvõtmise, mis garanteerisid tööliste palgalise puhkuse. 1920. aastate algul rakendati palgalist puhkust kümnes Euroopa riigis.¹

Tsaari-Venemaal, sh Eesti- ja Liivimaa kubermangus, reguleeriti seadusandlikult esmakordselt tööstustööliste tööpäeva pikkust 19. sajandi lõpul. 1897. aasta seadus piiras tööpäeva pikkust 11,5 tunniga päevas ja kehtestas pühade loetelu, millal oli keelatud töölisi lisaks pühapäevadele tööle sundida. 20. sajandi alguse revolutsioonilise liikumise tulemusena saavutasid töölised tööpäeva lühenemise suuremas osas ettevõtteis 10 tunnini, mitmetes metallitööstusettevõtetes 9 tunnini. 20. sajandi teisel kümnendil kehtis enamikus Euroopa riikides 9–10-tunnine tööpäev ja vaid üksikutes riikides (Venemaa, Soome, Saksamaa ja Austria) kehtestati

¹ Holidays with pay for private employees. – International Labour Review, 1931, 31, 6, 714.

aastail 1917–1918 8-tunnine tööpäev.² Noore Eesti Vabariigi Ajutise Valitsuse 16. novembri 1918. aasta läkituses Eesti Vabariigi kodanikele³ lubati tööstus- ja kaubandusettevõtetes kehtestada 8-tunnine tööpäev, mille seadustamist tuli aga oodata üle kümne aasta. Alles 1931. aastal said Eesti tööstustöölised tööstuslike käitiste tööaja seadusega⁴ ametlikult 8-tunnise tööpäeva, ühtlasi leidsid selle seadusega rakendamist Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) 1919. aasta konventsiooni tööajast tööstuses⁵ sätted, mis nägid ette kehtestada ILO liikmesriikides 8-tunnine tööpäev ja 48-tunnine töönaodal. Tööpäeva lühenemisega 1–2 tunni võrra pikenes Eesti tööliste puhkeaeg päevas, endiselt olid tööst vabad ka kõik pühapäevad ja pühad.

Eesti oli aga maha jäänud mitmetest ILO liikmesriikidest, sealhulgas naaberriikidest, kus töölisel said lisaks 8-tunnisele tööpäevale igal aastal tasulist puhkust. Nii said Lätis juba 1922. aastast kõik vähemalt kuus kuud töötanud töölisel kaks nädalat palgalist puhkust.⁶ Soomes said tasulist puhkust lisaks tööstustöölisele ka mitmete teiste tegevusalade töölisel. Soome 1922. aasta töölepinguseaduse kohaselt oli töötajal õigus saada pärast kuuekuulist töötamist neli ja pärast aastast töötamist seitse päeva tasulist puhkust.⁷ Seadus ei hõlmanud aga kõiki töötajaid: neist 15% ei saanud tasulist puhkust.⁸ Mitmetes riikides, sealhulgas Skandinaavia maades ja Suurbritannias, oli tööliste õigus tasulisele puhkusele fikseeritud kollektiivlepingutes. Need polnud aga sõlmitud kõikides ettevõtetes või tegevusharudes ja seetõttu ei saanud suur osa töötajast palgalist puhkust. Nii oli Suurbritannias kollektiivlepingutega tagatud palgaline puhkus vaid 1,75 miljonile töötajale, mis moodustas 18,5 miljonist töötajast väikese osa (9%).⁹ Eestis oli ainult ligi 700 trükitehnikulist saavutanud õiguse iga-aastasele tasulisele kahepäevasele suvepuhkusele, mis oli sätestatud kollektiivlepingus. Trükikoja omanikud olid nõus tööliste puhkuse osas vastu tulema eelkõige tervist kahjustava töö tõttu.¹⁰

Pärast seda kui ka Leedus kehtestati 1933. aastal seadus, mis andis töölistele õiguse saada kümme päeva tasustatud puhkust pärast aastast töötamist, ja Eesti majanduses ilmnisid esimesed märgid, et rängast majanduskriisist on üle saadud, leidis Eesti valitsus, et aeg on küps kehtestada naaberriikide eeskujul ka Eestis seadusandlikus korras töövõtjatele iga-aastane tasustatud puhkus.¹¹ Valitsus otsustas keh-

² **Bauer, S., Maylander, A.** The road to the eight-hour day. – *Monthly Labor Review*, 1919, **9**, 2, 60, 62; **Frankel, E.** The eight-hour day in Germany. – *Journal of Political Economy*, 1924, **32**, 3, 515.

³ Riigi Teataja (RT) 1918, nr 1, lk 3–4.

⁴ RT 1931, nr 61, art 487.

⁵ C1: Hours of Work (Industry) Convention, 1919. www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C001

⁶ Riigiarhiiv (ERA), f 989, n 1, s 2339, l 5–6.

⁷ **Anttila, A.-H.** Loma tehtaan varjossa. Teollisuustyöväestön loma- ja vapaa-ajan moraalisisäätely Suomessa 1930–1960-luvuilla. (Biblioteca Historica, 93.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2005, 88.

⁸ Samas, 91.

⁹ **Stephen, G. J.** Trade-union policy between the wars: the case of holidays with pay in Britain. – *International Review of Social History*, 1986, **31**, 1, 45.

¹⁰ Mitmesugust: Suvepuhkuse küsimused. – *Tööliskoja Teataja*, 1937, 1, 29.

¹¹ ERA, f 989, n 1, s 2339, l 5–6.

testada tasulise puhkuse esialgu vaid tööstustööliste. 1934. aastal teedeministeeriumis valminud sellekohasele seaduseelnõule andsid oma heakskiidu ka töösturite esindusorganisatsioonid, kes pidasid palgalist puhkust ettevõtete jaoks küll finantsiliselt koormavaks, kuid mitte üle jõu käivaks.¹²

22. detsembril 1934 kehtima hakanud tööstustööliste palgalise puhkeaja ja töölepingu lõpetamiseks tarviliku ülesütlemise aja pikendamise seadus¹³ kohustas ettevõtjat andma vähemalt üheaastase pideva tööstaažiga tööliste igal aastal seitse järjestikust päeva kestvat tasulist puhkust. Pideva tööstaaži sisse arvestati ka haigus- ja tööseisakupäevad ning vallandamise tõttu töölt eemal olnud aeg juhul, kui tööline palgati kolme kuu jooksul uuesti ettevõttesse tööle. Kui ettevõtjal polnud võimalik tootmisprotsessist tingituna tööliste seitset järjestikust päeva puhkust anda, lubas seadus puhkuse asendada rahalise kompensatsiooniga. Sel juhul oli ettevõtja kohustatud maksma töölistele töötasu seadusega ettenähtud seitsme töövaba päeva – kolme jõulupäeva, 1. jaanuari (uusaasta), iseseisvuspäeva, suure reede ja esimese ülestõusmispäeva – eest. Ametlikke töövabu päevi oli aga tol ajal Eestis kokku 19.¹⁴ Puhkusetasu maksti põhitöötasu alusel lisatasusid arvesse võtmata. Seaduse toimeala, mis oli niigi väga kitsas, sest see kohaldus vaid tööstustööliste, kitsendas veelgi säte, mis ütles, et seadus puudutab vaid tööstusettevõtteid, kus töötab vähemalt viis töölisi. Tööaastana arvestati aega jooksva aasta 23. septembrist kuni järgmise aasta 23. septembrini, puhkust tuli anda ajavahemikul 1. jaanuarist kuni 1. oktoobrini.

Iga-aastase tasulise puhkuse sisseseadmine oli oluline sotsiaalpoliitiline samm, kuid mitmete vajakajäämist tõttu sattus see terava kriitika alla. Seadusele heideti ette kitsast rakendusala, puhkusetasu arvestamist ainult põhipalga alusel ja võimalust asendada tööliste jaoks väga vajalik puhkus rahalise kompensatsiooniga.¹⁵

Kuna 1930. aastate alguseks oli iga-aastase palgalise puhkuse andmine töötegi-jaile üsna laialt rakendust leidnud, asus ILO sellealast rahvusvahelist standardit ette valmistama. Tasulise puhkuse küsimust arutati 1935. aasta juunis Genfis toimunud ILO 19. konverentsil Eesti delegaatide – valitsuse esindajate August Schmidt (saadik Londonis ja alaline esindaja Rahvasteliidu juures), tema asendaja Johannes Kõdari (Rahvasteliidu juures asuva alalise esinduse sekretär) ja Johannes Sonini (teedeministeeriumi töökaitse ja sotsiaalkindlustuse osakonna direktor), tööandjate esindaja Konrad Mauritz (kaubandus-tööstuskoja nõunik) ning tööliste esindaja August Gustavsoni (Eestimaa Töölisühingute Keskliidu esimehe asetäitja) – osavõtul.¹⁶ Arutelu tasulise puhkuse teemal päädis konverentsil liikmesriikide jaoks küsimustiku koostamisega, et välja selgitada tasulise puhkuse keskmine pikkus liikmesriikides, puh-

¹² ERA, f 31, n 3, s 3534, pagineerimata. Seletuskiri tööstustööliste palgalise puhkeaja ja töölepingu lõpetamiseks tarviliku ülesütlemise aja pikendamise seaduse juurde, 21.12.1934.

¹³ RT 1934, nr 108, art 848; vt ka RT 1935, nr 5, art 31.

¹⁴ Riiklikud pühad ja puhkepäevad olid uusaasta (1. jaanuar), kolmekuningapäev (6. jaanuar), iseseisvuspäev (24. veebruar), palvepäev, suur reede, ülestõusmispühad (3 päeva), kevadpäeva (1. mai), taevaminemispäeva, nelipäev (2 päeva), võidupäeva (23. juuni), jaanipäev (24. juuni), usupuhaspäeva (31. oktoober), surnutepäeva, jõulupühad (3 päeva). Vt RT 1934, nr 105, art 827.

¹⁵ Vt nt **Rebane, I.** Sotsiaalpoliitika ja töökaitse. (Elav teadus, 93.) Eesti Kirjanduse Selts, Tartu, 1939, 84.

¹⁶ ERA, f 31, n 3, s 5252, l 2.

kust saavate töötajate kategooriad ja puhkusetasu arvestamise alused ning nende andmete alusel koostada rahvusvaheline standard, mille arutelu ja heakskiitmine kavandati järgmisele, ILO 20. konverentsile.

Eestis sai ülesande küsimustikule¹⁷ vastata teedeministeerium, kelle pädevusse kuulus sotsiaalpoliitika kujundamine ja elluviimine. Võttes arvesse, et paljudes riikides oli töövõtjatele tagatud tasuline puhkus, toetati teedeministeeriumi 16. novembril 1935 valitsusele heakskiitmiseks esitatud vastuse projektis ILO kavatsust koostada konventsioon töövõtjate tasulise puhkuse kohta, kuid sooviti, et see sisaldaks üldisi põhimõtteid ja väldiks liigset detailsust. Eesti soovitas lisaks konventsioonile kokku seada ka teine dokument: soovitus, kus oleksid kirjas juhised konventsiooni sätete rakendamiseks. Samuti soovis Eesti, et igale liikmesriigile jääks õigus teha erandeid; et kõigile rahvusvahelise regulatsiooni alla kuuluvatele töötajate kategooriatele nähakse ette ühetaoline puhkeaja režiim; et kehtestataks minimaalne pidev tööstaaž (üks aasta) ühe ja sama tööandja juures, mis annab õiguse vähemalt 7-päevasele tasulisele puhkusele; et puhkus pikeneks vastavalt tööstaaži suurenemisele ühes ettevõttes; et puhkust antaks kalendripäevades, mille hulka on arvestatud ka pühapäevad ja pühad; et puhkuseperioodi määramine jääks liikmesriigi otsustada; et puhkuse kasutamine osade kaupa ei oleks lubatud; et puhkuse ajal saaks tööline oma põhipalka. Eesti pidas tähtsaks, et konventsioon sisaldaks sätet, mis keelab töövõtjal puhkusest loobuda ja tööandjal puhkus andmata jätta; et järelevalvet sätete täitmise üle teostaks tööinspeksioon; et tööandja peaks arvestust töövõtja puhkusepäevade ja puhkusetasu kohta.¹⁸ Valitsus kiitis teedeministeeriumi vastuse projekti Rahvusvahelise Tööstööbüroo küsimustikule heaks 20. novembri 1935. aasta kabinetiistungil.¹⁹

Liikmesriikidelt laekunud vastustes oli nii kattuvaid kui ka erinevaid seisukohti. Rahvusvaheline Tööstööbüroo koostas vastuste analüüsi alusel konventsiooni ja soovitusel eelnõud, mis pärast põhjalikku arutelu kiideti heaks 1936. aasta juunis Genfis toimunud ILO 20. konverentsil. Laiapõhjalise konventsiooni iga-aastase tasulise puhkuse kohta²⁰ subjektiks olid töövõtjad, kes töötasid riigi- või eraettevõtetes, mis tegutsesid töötleva tööstuse ja mäetööstuse, ehituse, kaubanduse, majutuse, teeninduse, meelelahutuse, siselaevanduse ning transpordi (v.a meresõit) alal. Vastavalt konventsioonile oli vähemalt üheaastase pideva tööstaažiga töövõtjal õigus saada vähemalt kuus tööpäeva tasulist puhkust. Sama pika staažiga 16-aastastele ja noorematele töötajatele, sealhulgas õpilastele, nähti ette poole pikem, vähemalt 12 tööpäeva pikkune tasuline puhkus. Erinevalt Eesti ettepanekust keelas konventsioon arvata puhkuse hulka puhkepäevi (pühapäevi), pühi ja haiguspäevi. Põhimõtte, et puhkusepäevade arv suureneb koos tööstaažiga, tuli sätestada rahvuslikes õigusaktides. Soovitus²¹ iga-aastase tasulise puhkuse kohta soovitati liikmesriikidel

¹⁷ Vt ERA, f 31, n 3, s 9032, l 2–5.

¹⁸ ERA, f 31, n 3, s 9032, l 29–31.

¹⁹ ERA, f 31, n 3, s 9032, l 35.

²⁰ C52: Holidays with Pay Convention, 1936. https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C052

²¹ R47: Holidays with Pay Recommendation, 1936. www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312385:NO

anda töövõtjale tasulist puhkust pärast üheaastast pidevat töötamist ühe või mitme tööandja juures; arvata pideva tööstaaži hulka haigusest ja tööõnnetusest tingitud ajutise töövõimetuse periood, sõjaväeteenistus ja töötaja tahtest sõltumatult tekkinud lühiajaline paus töötamises ning siduda puhkusepäevade arv tööstaažiga selliselt, et seitsmeaastase staažiga töövõtja puhkus oleks vähemalt 12 tööpäeva pikk; anda alaealistele ja alla 18-aastastele töövõtjatele, sh õpilastele, pikendatud puhkust, et füüsilise arengu perioodil kergendada üleminekut koolielult tööelule; võtta puhkusetasu arvutamise aluseks teatud perioodi keskmine töötasu (põhipalk, lisatasud ja preemiad), mis elimineeriks suuri kõikumisi töötasus, ning anda puhkust ühes osas.

Eesti delegatsiooni valitsuse esindajad Johannes Sonin ja Johannes Kõdar, kes olid küsimusega tuttavad juba eelmisest konverentsist, ning tööliste esindaja, Eestimaa Töölisühingute Keskliidu sekretär Lui (Louis) Metslang toetasid oma poolthäälega nii konventsiooni kui ka soovitusel vastuvõtmist. Tööandjate esindaja Konrad Mauritz hääletas aga mõlema dokumendi vastu.²²

Vaid mõni kuu hiljem, 1936. aasta oktoobris kiitis ILO 21. konverents heaks konventsiooni²³ meremeeste tasulise puhkuse kohta, mis laienes merelaevade kaptenitele, ohvitseridele ja meeskonnaliikmetele. Osa konventsiooni sätteid sarnanes eelnimetatud konventsioonile, osa aga erines radikaalselt. Vastavalt konventsioonile oli laevakaptenitel, ohvitseridel ja radistidel pärast aastast pidevat teenistust õigus vähemalt 12-tööpäevasele ning ülejäänud meeskonnaliikmetel 9-tööpäevasele tasulisele puhkusele aastas ja viibida puhkuse ajal maal. Sarnaselt eelnimetatud konventsioonile ei olnud lubatud puhkuse hulka arvata ametlikke pühi ja haiguspäevi. Rahvuslikus seadusandluses võis eri olukordades ette näha puhkuse andmise osade kaupa või selle liitmise järgmise puhkusega või selle rahalise kompenseerimise. Isikud, kes tegid puhkuse ajal palgalist tööd, kaotasid õiguse puhkusetasule. Liikmesriikide õigusaktides tuli sätestada sanktsioonid kohaldamiseks õigusnormide rikkujate suhtes.

Konventsioon kiideti heaks 60 poolthäälega, kusjuures oma poolthääle andis ka Eesti tööliste esindaja August Gustavson. Vastu hääletas 15 konverentsi delegaati, nende hulgas Eesti tööandjate esindaja Ernst Masik.²⁴ Eesti valitsuse esindajad Johannes Kõdar ja Endel Tärna jäid erapooletuks (kokku oli 19 erapooletut), lootes, et selline toimimisviis jätab valitsusele konventsiooniga ühinemise otsustamiseks vabad käed.²⁵ Seda enam, et valitsus oli Rahvusvahelise Tööstööbüroo küsimustikule vastates väljendanud seisukohta, et meremeeste töö- ja puhkeaja reguleerimine rahvusvahelisel tasandil on ennatlik, sest kõikidele liikmesriikidele vastuvõetavaid meremeeste töö- ja puhkeaja üldisi norme pole võimalik kehtestada liikmesriikide laevastiku erineva suuruse, vanuse ning tehnilise taseme tõttu.²⁶

²² International Labour Conference. Twentieth Session, Geneva, 1936. Record of Proceedings. International Labour Office, Geneva, 1936, 496, 498.

²³ C54: Holidays with Pay (Sea) Convention, 1936. www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0:NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312199:NO

²⁴ International Labour Conference. Twenty-First Session and Twenty-Second Session, Geneva, 1936. Record of Proceedings. Geneva, 1937, 170.

²⁵ ERA, f 31, n 3, s 15125, l 14–15.

²⁶ ERA, f 31, n 3, s 9011a, l 2–3.

Rahvusvaheline Tööorganisatsioon lootis, et konventsioonide ratifitseerimisega saab enamik töövõtjaid seadusliku õiguse tasulisele puhkusele. 1937. aasta seisuga anti kõigile töövõtjatele palgalist puhkust 22 riigis ja ühele või mõnele töövõtjate kategooriale 16 riigis kas vastava seaduse või kollektiivlepingu alusel.²⁷ Ometi ei rutanud ILO liikmesriigid konventsioonidega ühinema, sest see oleks teinud konventsioonide kõigi sätete rakendamise kohustuslikuks. Kahe maailmasõja vahel ratifitseerisid ILO 20. konverentsil vastuvõetud konventsiooni vaid neli riiki: Mehhiko ja Brasiilia 1938. aastal ning Taani ja Prantsusmaa 1939. aastal.²⁸ Konventsiooni meremeeste tasulise puhkuse kohta ratifitseerisid vaid kaks riiki: Belgia 1938. aasta aprillis ja Ameerika Ühendriigid sama aasta oktoobris.²⁹

Eesti valitsusel polnud samuti kavas neid konventsioone ratifitseerida, kuid sellele vaatamata pidas ta vajalikuks asuda ettevalmistusi tegema kehtiva tööstustöölise tasulise puhkuse seaduse kooskõlla viimiseks ILO 20. kongressil heaks kiidetud konventsiooni ja soovitusel sätetega, kuid mitte kõigiga. Kuigi valitsus oli küsimustikule vastates toetanud põhimõtet, et puhkusepäevade arv suureneb koos tööstaažiga, jäeti see põhimõtte esialgu kõrvale nagu ka meremeeste tasulise puhkuse küsimuse lahendamine ja jäädi töövõtjate ühesuguse pikkusega puhkuse juurde.

1936. aasta sügisel valmis sotsiaalministeeriumis tööliste palgalise puhkeaja seaduseelnõu³⁰, mis laiendas õigust iga-aastasele tasulisele puhkusele tööstustöölise kategoorialt kõigile töölepingu seaduse³¹ alusel töötavatele töölistele, suurendas vähemalt üheaastase tööstaažiga tööliste puhkusepäevade arvu üheksani, täpsustas puhkuseraha arvestuse aluseid ja kaotas võimaluse asendada puhkus rahalise kompensatsiooniga. Tööandja võis töölistele puhkust anda oma äranägemisel kalendriaasta jooksul. Juhul kui tööandja keeldus puhkuse andmisest, oli töölistel õigus saada saamata jäänud puhkuse eest tasu pooleteisekordses suuruses järgmise kalendriaasta esimesel palgapäeval ja puududa töölt uue aasta esimese kaheksa kuu jooksul üheksa järjestikust päeva, teatades sellest nädal aega ette. Tööandjal ei olnud sel ajal õigust töölepingut üles öelda või töölist vallandada. Eelnõus oli arvestatud ka tööliste protestidega puhkusetasu ainult põhipalga alusel arutamise vastu. Seaduseelnõu järgi tuli puhkusetasu arutamisel lähtuda puhkusele eelneva kolme kuu keskmisest töötasust (põhipalk, lisatasu, preemia). Töölise lahkumisel töölt tuli tööandjal kasutamata puhkusepäevade eest kompensatsiooni maksta.

Eelnõu saadeti arvamuse avaldamiseks nii töölis- kui ka tööandjate organisatsioonidele. Uus seadus kavandati jõustada 1. jaanuarist 1937. Eestimaa Töölisühingute Keskliidu juhatus, arutanud 1936. aasta novembris seaduseelnõu, asus seisukohale, et puhkuse kestus peaks olema pikem, vähemalt kaks nädalat, ja puhkuste perioodiks tuleks fikseerida ajavahemik 15. maist kuni 15. septembrini, sest kevad-suvi on töölistele kõige parem aeg oma tervise turgutamiseks ning uue energia kogumiseks. Sa-

²⁷ Mihkelson, J. Sotsiaalpoliitilisi edusamme rahvusvahelises ulatuses. – Tööliskoja Teataja, 1937, 5, 127.

²⁸ Ratifications of C52: Holidays with Pay Convention, 1936. https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312197

²⁹ Ratifications of C54: Holidays with Pay (Sea) Convention, 1936. https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312199

³⁰ ERA, f 891, n 1, s 1092, l 43.

³¹ Vt RT 1936, nr 83, art 663.

muti tehti ettepanek senise puhkusetasu sissenõudmise korra lihtsustamiseks asendada saamata jäänud puhkusetasu sissenõudmine tööandjalt kohtu kaudu sissenõudmisega administratiivkorras tööinspektori poolt. Keskliit ei toetanud eelnõu sätet, mis ütles, et töölisel, kellele pole puhkust võimaldatud, on õigus töölt puududa üheksa päeva nädalase etteteatamisega, põhjendades seda sellega, et töölisel, eriti väiksemates ettevõtetes, ei julge oma õigust vallandamise kartuses teostada.³²

Vastloodud uus institutsioon, tööstustööliste kutseesindus Tööliskoda kiitis samuti oma arvamuses heaks kehtiva seaduse kehtivusala laiendamise ja puhkusetasu arvestamise uue aluse ning toetas puhkuse pikendamist 12 tööpäevani ja puhkuste perioodi kindlaksmääramist ajavahemikule 15. maist kuni 15. septembrini, kuid arvas, et tasulist puhkust tuleks võimaldada ka neile töövõtjaile, kes on töötanud vähem kui aasta. Toetades Eesimaa Töölisühingute Keskliidu seisukohta, et tööandjaid, kes rikuvad seadust, tuleb karistada, tegi Tööliskoda ettepaneku täiendada kriminaalseadustikku sättega, mis nägi seaduse nõuete eiramisel tööandjale ette kuni ühekuulise vanglakaristuse.³³

Ettevõtjate esindus kaubandus-tööstuskoda teatas oma 5. detsembri 1936. aasta märgukirjas sotsiaalministeeriumile, et ta ei toeta seaduseelnõu esitatud kujul.³⁴ Peamine põhjus peitus selles, et seaduse rakendamine toonuks kaasa tööandjate kulude suurenemise, kuid rahul poldud ka sellega, et seaduseelnõu kaotas senise võimaluse asendada puhkus rahalise kompensatsiooniga ja kehtestas puhkuseraha arvestamise uued reeglid. Kojas arvates õõnestas töölisel ettenähtud võimalus puududa nädalase etteteatamisega üheksa päeva töölt ettevõtte distsipliini. Koda soovitas konspektiivse ja ebaselge seaduseelnõu asemel koostada uus põhjalik seaduseelnõu, kus kõik vaidlusalused küsimused leiaksid vajaliku lahenduse. Kaubandus-tööstuskoda avalikustas oma märgukirja seaduseelnõu puuduste ja parandusettepanekute kohta, avaldades selle Kaubandus-Tööstuskoja Teatajas.³⁵

23. mail 1937 tutvustas sotsiaalminister Oskar Kask töölisvanemate konverentsil palgalise puhkeaja seaduseelnõu, milles ei olnud arvestatud töölisorganisatsioonide ega ka tööandjate ettepanekutega.³⁶ Töösturid reageerisid sellele kiiresti. Juba 26. mail 1937 saatis kaubandus-tööstuskoda majandus- ja sotsiaalministrile kirja, milles juhtis tähelepanu uue palgalise puhkeaja seadusega kaasnevate kulude märkimisväärsele suurenemisele. Kojas arvestuste kohaselt toonuks uus seadus senise seadusega võrreldes ettevõtjatele kaasa poole suuremad, aastas kuni miljoni kroonini ulatuvad otsesed kulud ja sama suured kaudsed kulud.³⁷ Seepärast soovitas kaubandus-tööstuskoda sotsiaalministril enne seaduseelnõu valitsusele esitamist küsida majandusministeeriumi hinnangut selle kohta, kas Eesti tööstus suudab enda kanda võtta ligi kahe miljoni krooni suuruse finantskoorma.³⁸

³² Tööliste palgaline puhkeaeg lahendamisele. – Päevaleht, 1936, 1. detsember.

³³ Vt **R[ebane], I[Imar]**. Tööliste palgalise puhkeaja seaduse eelnõu ja Tööliskoja seisukohad. – Tööliskoja Teataja, 1937, 1, 15–16.

³⁴ Vt ERA, f 891, n 1, s 1092, l 47–51.

³⁵ Tööliste palgalise puhkeaja seadus puudulik. Kojas ettepanekuid ja arvamisi eelnõu kohta. – Kaubandus-Tööstuskoja Teataja, 1936, 24, 585–587.

³⁶ Vt Rida uusi sotsiaalseadusi viiakse ellu. – Postimees, 1937, 24. mai; Sotsiaalminister O. Kask sotsiaalpoliitikast. – Tööliskoja Teataja, 1937, 6, 153–154.

³⁷ ERA, f 891, n 1, s 1092, l 13.

³⁸ ERA, f 891, n 1, s 1092, l 13–14.

Kaubandus-Tööstuskoja Teatajas ilmunud artiklis³⁹ kirjutati, et suurte kulutustega kaasnevate sotsiaalseaduste kehtestamisel lähtutakse ainult majanduse hetke seisust, kõrgseisust, tulevikuvaade aga puudub. Valitsusele heideti ette rikaste riikide seaduste kopeerimist, mille rakendamine pole Eestile jõukohane. Artiklis rõhutati, et iga-aastase tasulise puhkuse pikendamisega väheneb tööpäevade arv ja suurenevad töäjoukulud, mis on tööstuse jaoks rahaliselt äärmiselt koormav.

Seaduseelnõu kaotas mõneks ajaks aktuaalsuse, aga kui jaanuari algul 1940 saatis sotsiaalministeerium täiendatud ja parandatud seaduseelnõu taas arvamuse avaldamiseks tööliste ja töösturite kutseorganisatsioonidele, löid kired eelnõu ümber uuesti lõkkele ning seda mitmel põhjusel. Endiselt ei hõlmanud tööliste palgalise puhkeaja seaduseelnõu⁴⁰ hooajatöölisi ega ka meremehi. Seaduseelnõust oli kadunud säte, mis nägi kõigile vähemalt üheaastase tööstaažiga töölistele ette üheksapäevase tasustatud puhkuse, selle asemel oli puhkuse pikkus Soome ja Skandinaavia maade praktikast arvestades seotud tööstaažiga: 1–2-aastane pidev tööstaaž andis õiguse ühenädalasele, 3–6-aastane tööstaaž üheksale ja 7-aastane ning pikem tööstaaž kahe-nädalasele tasulisele puhkusele. Alaealistel (kuni 18. eluaastani) oli õigus pärast üheaastast töötamist saada puhkust kaks nädalat. Seaduseelnõusse oli lisatud ka säte, mis andis tööandjale õiguse puhkust mitte anda töölistele, kes oli asendamatu ja kelle puhkuse tõttu võisid ettevõtte tootmistegevuses häired tekkida. Sel juhul tuli tööandjal maksta töölistele saamata jäänud puhkusepäevade eest kompensatsiooni. Kui tööandja ja tööliste vahel tekkis asendamatus küsimuses vaidlus, tuli see lahendada jaoskonna tööinspektoril.

Tööandjad olid endiselt puhkuse pikendamise vastu. Nende arvates ei töötanud Eesti tööline nii pingsalt ega kannatanud ülekoormuse all, et ta vajaks puhkeaja pikendamist, eriti kui arvestada, et lisaks pühapäevadele olid Eestis töövabad ka hulk pühi⁴¹. Esinedes 17. jaanuaril 1940 kaubandus-tööstuskoja suurtööstuse sektsiooni koosolekul põhjaliku analüüsiga seaduseelnõu kohta, rõhutas Konstantin Mauritz seaduse pidurdavat mõju tootmistegevusele, sest seaduse jõustamisega väheneks tööpäevade arv aastas 280-le. Juhan Kukk kahtles, kas Eesti riik on ikka nii rikas, et võib tööpäevi vähendada, samal ajal kui naaberriigid suurendavad sõjaaja tõttu mitte ainult tööpäevade arvu, vaid ka töötunde päevas. Ka tema arvates polnud vabrikutöö nii väsitav, et töölistel vajaksid senisest pikemat puhkust. Aleksander Tõnisson oli kindlal seisukohal, et puhkepäevade arvu suurendamisele tuleb vastu seista. Koosolek kiitis heaks Mauritza koostatud märgukirja puhkepäevade arvu suurendamise vastu ja otsustas saata selle tutvumiseks nii kaubandus-tööstuskoja juhatusele kui ka sotsiaalministeeriumile ning avaldada avalikkusele teadmiseks Kaubandus-Tööstuskoja Teatajas.⁴² Kaubandus-tööstuskoja Tartu osakonna liikmete arvates olnuks üldse vale anda sõjaolukorras rahvamajanduse tegevuseks vajalikele töökätele täiendavaid soodustusi, sealhulgas neile ette näha pikemaid tootmisprotsessist eemal olemise võimalusi iga-aastase tasulise puhkuse pikendamisega.⁴³

³⁹ Sks. Palgaline puhkeae. Kas oleme õigustatud teistest maadest üle pakkuma? – Kaubandus-Tööstuskoja Teataja, 1937, 4, 87–88.

⁴⁰ ERA, f 31, n 3, s 2918, pagineerimata. Tööliste palgalise puhkeaja seaduse eelnõu.

⁴¹ 1940. aastal oli kalendris punasega märgitud 67 päeva (pühapäevad ja pühad).

⁴² ERA, f 891, n 1, s 1092, l 17, 17p.

⁴³ ERA, f 891, n 1, s 1092, l 19.

Tutvunud tööliste palgalise puhkeaja seaduse eelnõu ja koja seksioonide ning osakondade arvamusega, läkitas kaubandus-tööstuskoja juhatus 30. jaanuaril 1940 sotsiaalministeeriumile kirja, milles teatas, et koda ei toeta palgalise puhkuse pikendamist, sest see lühendab tööaega tööstuses. Eesti majanduslik seis aga ei võimalda senisest lühema tööajaga tagada kodanikele rikkalikku toidulauda, korralikku peavarju ja ihukatet, head haridust, vaimsete vajaduste rahuldamist ning muid elumõnuseid. Halvenenud turukonjunktuuriga seoses pidas koda vajalikuks hoopis rohkem ja intensiivsemalt tööd teha, et vältida rahva elatustaseme langust, ning toota küllaldaselt määralt kaupa väiksemate tootmiskulude ja madalamate hindadega ning lükata seaduse vastuvõtmine edasi rahulikumale ja paremale ajale.⁴⁴ Koja seisukohad avaldati ka Kaubandus-Tööstuskoja Teatajas.⁴⁵

Tööliskoda pidas oma arvamuses⁴⁶ seaduseelnõus üheaastase tööstaažiga töölistele ettenähtud ühenädalast puhkust liiga lühikeseks ja tegi ettepaneku pikendada nende puhkust kahe nädalani, ülejäänud märkused ja ettepanekud kordasid suures osas varasemaid.

Vaatamata teravale kriitikale seaduseelnõu suhtes, otsustas valitsus esitada sotsiaalministeeriumis valminud eelnõu riigivolikogule.⁴⁷ Seletuskirjas seaduseelnõu juurde rõhutati, et pikema tööstaažiga töövõtjad vajavad tööjõu taastamiseks pikemat puhkust ja selle võimaldamine on eriti tähtis praegusel erakorralisel ajal, kus iga tööline peab pingutama, „et hoida vajalisel kõrgusel rahvuslikku produktsiooni“. Erakordselt pingeline töö nõuab samuti pikemat puhkust, sest vastasel korral kannataks rahva tervis, mille säilitamiseks tuleb valitsusel teha kõik, mis võimalik.⁴⁸ Meremeeste väljajätmist seaduseelnõust põhjendati sellega, et nende tööolud on teiste töövõtjate kategooriatega võrreldes väga erinevad ja sõjaaja tingimustes on neid väga raske reguleerida.⁴⁹

1940. aasta 12. märtsil riigivolikogus alanud seaduseelnõu esimesel lugemisel püüdsid parlamendisaadikud Leopold Johanson, Lui Metslang ja Voldemar Jaanus töölisorganisatsioonide seisukohti parandusettepanekutena seaduseelnõusse edutult läbi suruda. Ainukese olulise parandusettepanekuna aktsepteeriti riigivolikogu maa-, töö- ja rahvaheaolu komisjoni muudatusettepanekut, mis andis töövõtjatele õiguse kahenädalasele tasulisele puhkusele pärast kolmeaastast töötamist valitsuse esitatud seaduseelnõus nõutud seitsmeaastase töötamise asemel.⁵⁰ Seekord jäeti tööandjate soovid tähelepanuta, sest riiginõukogu liikmed pidasid samuti tööliste palgalise puhkeaja seadust oluliseks ja vajalikuks seaduseks, millel on positiivne mõju nii töövõtjate tervisele kui ka tööviljakusele.⁵¹

⁴⁴ ERA, f 891, n 1, s 1092, l 21–23.

⁴⁵ Vt Palgalise puhkeaja pikendamine. – Kaubandus-Tööstuskoja Teataja, 1940, 4, 103–104.

⁴⁶ Ülevaade Tööliskoja tegevusest. – Tööliskoja Teataja, 1940, 1, 12–13.

⁴⁷ ERA, f 989, n 1, s 2339, l 1, 12.

⁴⁸ ERA, f 989, n 1, s 2339, l 18.

⁴⁹ ERA, f 989, n 1, s 2339, l 7.

⁵⁰ ERA, f 31, n 3, s 2918, pagineerimata, Valitsuse riigikogule esitatud 1940. aasta tööliste palgalise puhkeaja seaduse eelnõu; Riigivolikogu stenograafilised aruanded 1939/40. I koosseis. 6. istungjärk, 1940, protokoll nr 156, 12. märts, 804–807, 810–812, 815–816; protokoll nr 159, 19. märts 1940, 861–863, 866–867.

⁵¹ Riiginõukogu stenograafilised aruanded 1939/40. I koosseis. 6. istungjärk, 1940, protokoll nr 75, 4. aprill, 598.

President kuulutas parlamendis heakskiidetud tööliste palgalise puhkeaja seaduse⁵² välja 15. aprillil 1940.

Uus seadus, mille ettevalmistamisel olid eeskujuks nii ILO rahvusvahelise standardi nõuded kui ka Skandinaavia maade ja Soome⁵³ 1938. ning 1939. aasta uued puhkuseadused, oli 1934. aasta seadusega võrreldes universaalsem. Kui 1934. aasta seadus nägi tasulise puhkuse ette vaid alates viie töölisega tööstusettevõtete töölistele, siis palgalise puhkeaja seadus garanteeris õiguse saada tasulist puhkust kõigile töölepingu⁵⁴ alusel töötavatele töövõtjatele (tehase-, vabriku- ja kaevandus-töölised, ehitustöölised, kaubandus- ja toitlustusasutuste töötajad, majateenijad), välja arvatud hooajatöölised⁵⁵ ja meremeestele. Viimaste tasustatud puhkuse küsimus siiski lahenes, sest neil õnnestus sõlmida tööandjatega kollektiivleping⁵⁶, kus muuhulgas oli sätestatud ka nende õigus tasulisele puhkusele, nagu oli ette nähtud ILO 1936. aasta rahvusvahelises konventsioonis meremeeste puhkeaja kohta. Vastavalt sõlmitud kollektiivlepingule said meeskonnaliikmed pärast aastast teenistust laeval 9 tööpäeva ja ohvitserid 12 tööpäeva palgalist puhkust. Puhkuse ajal maksti tavalist põhipalka, millele lisandus söögiraha 1 kroon päevas. Kokkuleppel võis puhkust anda osade kaupa või ühe aasta puhkuse liita teise aasta puhkusega.

Suur erinevus eelmise seadusega võrreldes seisnes ka selles, et loobuti kõigi tööliste jaoks ühesuguse pikkusega puhkusest ja puhkuse kestus seati sõltuvusse töövõtja pidevast tööstaažist tööandja juures: 1–2-aastase tööstaažiga töövõtjal oli õigus saada järjest kestvat puhkust üks nädal, alates kolmeaastasest staažist kaks nädalat, mis oli ILO 1936. aasta soovitusel puhkeaja kohta oluliselt edumeelsem. Alla 18-aastastele tuli aastase töötamise järel anda puhkust vähemalt kaks nädalat. Seadus nägi ette ka kollektiivpuhkuse võimaluse. Sel juhul võis tööandja anda kõigile 9 tööpäeva järjest kestvat palgalist puhkust. Puhkusetasu maksti vaid tööpäevade (6 päeva nädalas) eest. Puhkuste perioodiks kehtestas seadus ajavahemiku 1. aprillist kuni 1. novembrini. Juhul kui töölisele ei olnud võimalik tema asendamata töttu ettenähtud puhkust anda, tuli talle saamata jäänud puhkusepäevade eest maksta rahalist kompensatsiooni 1,5-kordse töötasu ulatuses. Töölise lahkumisel töölt oli tal õigus saamata jäänud puhkuse eest saada kompensatsiooni kolme päeva töötasu ulatuses, kui ta oli töötanud vähemalt kuus kuud, ja kuue päeva palga ulatuses, kui ta oli töötanud vähemalt aasta.

Lisaks töölepingu alusel töötavatele töövõtjatele said tasulist puhkust ka mõned teised töötajate kategooriad, kelle puhkus oli reguleeritud eriseadustega. Nii oli era-

⁵² RT 1940, nr 33, art 252.

⁵³ Soome parlament võttis 24. aprillil 1938 vastu puhkuseaduse, mis andis õiguse saada tasulist puhkust kõigil töötajail, kes töötasid töölepingu alusel. Puhkuse pikkus sõltus tööstaažist. Töötajal oli õigus pooleaastase töötamise järel saada viis tööpäeva, pärast aastast töötamist üheksa ja pärast viieaastast töötamist 12 tööpäeva tasustatud puhkust. Vt **Anttila, A.-H.** Loma tehtaan varjossa, 91, 92.

⁵⁴ Vt Tööliste töölepingu seadus: RT 1936, nr 83, art 663. Seadus ei laienenud riigi- ja omavalitsuse ametnikele, eraettevõtete vaimse töö tegijatele, põllu- ja metsatöölised ning meremeestele.

⁵⁵ Nende väljajätmist puhkusesaajate ringist põhjendati sellega, et hooajatöölised puhkavad tööde vaheaegadel nagunii. Seejuures unustati, et ilma rahata.

⁵⁶ Meremeeste uus kollektiivleping. – Tööliskoja Teataja, 1940, 4, 120.

äri- ja kontoritöötajate puhkeaeg reguleeritud äride ja kontorite töökorralduse seadusega⁵⁷, mis andis pärast üheaastast pidevat teenistust õiguse kahepäevasele puhkusele, pärast kolmeaastast teenistust kolmenädalasele ning pärast viieaastast teenistust vähemalt neljanädalasele puhkusele. Põllutöölistel puudus õigus iga-aastasele tasulisele puhkusele, kuid 1939. aasta põllutööliste seaduse⁵⁸ § 33 sätestas, et vähemalt kaheks kuuks palgatud põllutöölisele tuli lisaks pühapäevadele ja pühadele anda iga kahe kuu tagant üks tasuline puhkepäev oma majapidamise korraldamiseks ning iga kuue kuu järel veel üks tasuline puhkepäev (laadapäev). Eriseisus olid riigitöötajad, kes said riigiteenistuse seaduse alusel palgalist suvepuhkust alates 1921. aasta 1. maist. Puhkuse pikkus olenes teenistusstaazist: kuuest kuust kuni pooleteiseaastase teenistusstaazi korral oli õigus saada puhkust kaks nädalat, pooleteiseaastase ja pikema teenistusstaazi korral kuni neli nädalat.⁵⁹

PUHKUSE VEETMISE VÕIMALUSED

Puhkust pikendava seaduseelnõu arutelu ajal muutus aktuaalseks küsimus, milised üldse on Eesti tööliste sisuka ja aktiivse puhkuse veetmise võimalused. Laiemal rahvusvahelisel pinnal kerkis tööliste vaba aja veetmise küsimus üles juba 1919. aastal seoses ILO konventsiooniga tööaja kohta, mis nägi ette 8-tunnise tööpäeva kehtestamise. Tööandjad tundsid muret selle üle, kas töölised ikka oskavad oma pikenevat vaba aega otstarbekalt sisustada, seda mõnusalt ja kasulikult veeta või kulutavad selle jõudeolekule, alkoholi tarbimisele ja lisateenistusele ning ei puhka ennast välja. Seetõttu võttis ILO 6. konverents 1924. aastal vastu soovitus⁶⁰ tööliste puhkuse veetmise võimaluste loomiseks. Aktiivne puhkus väljaspool koduseinu, mis hõlmab kultuuri- ja hariduslikel üritustel osalemist ning reisimist, nõuab raha. Seetõttu pandi ILO soovituses tööandjatele südamele, et nad maksaksid töölistele töötasu, mis arvestab nende vajadusi ja mis ei sunniks neid kasutama oma väärtuslikku vaba aega lisatöö tegemiseks mõne teise tööandja juures, et majanduslikult toime tulla. Piisav töötasu, mis tagaks töölise vaba aja puutumatus ja ei sunniks lisatööd tegema, soovitati fikseerida kollektiivlepetes. Samuti soovitati liikmesriikidel parandada transpordiolusid, tihendada sõidugraafikuid ja alandada sõidutariife, et sõiduaega tööle ja tagasi koju ning sõidukulusid vähendada. Rõhutades hügieeni ja tervise eest hoolitsemise tähtsust, soovitati rajada saunu ja supelasutusi või laiendada nende võrku, rakendada seadusandlike abinõusid alkoholismi vähendamiseks, tuberkuloosi, suguhaiguste ja hasartmängude vastu võitlemiseks ning ehitada tervishoiunõuetele vastavaid odavaid kortereid. Samuti soovitati kutseorganisatsioone kaasates rajada asutusi (raamatukogud, lugemissaalid, spordisaalid) vaba aja sisukaks veetmiseks, arendada spordi- ja kultuurharidustegevust, rajada võimalusel juur-

⁵⁷ Vt RT 1938, nr 42, art 400.

⁵⁸ Vt RT 1939, nr 47, art 368.

⁵⁹ ERA, f 31, n 3, s 8974, l 16.

⁶⁰ R021: Utilisation of Spare Time Recommendation, 1924. https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312359:NO

viljaaedu ning väikeloomakasvatuse, mis pakuvad meelepärase tegevuse kõrval ka majanduslikku kasu, ja teha reklaami vaba aja kasutamise võimaluste kohta.

1924. aasta detsembris Eesti valitsuse moodustatud erikomisjon ILO konverentsidel vastuvõetud dokumentide läbivaatamiseks tunnistas 5. jaanuari 1925. aasta koosolekul ILO soovitusel tööliste vaba aja organiseerimiseks ülesloetletud meetmed väga kasulikeks ja elluviimiseks sobilikeks ning tegi valitsusele ettepaneku teha töö- ja hoolekandeministrile ülesandeks asuda neid meetmeid järkjärguliselt ellu rakendama.⁶¹ Vaatamata sellele et valitsus kiitis erikomisjoni ettepaneku oma 19. jaanuari 1925. aasta istungil⁶² heaks, tegusid sellele ei järgnenud.

1930. aastatel, kui lisaks tööpäeva lühenemisele said töölised ka 7-päevase tasulise puhkuse, hakkasid Eesti kutseühingud välismaa ühingute eeskujul senisest enam tähelepanu pöörama tööliste vaba aja sisustamisele, eriti võimaluste loomisele puhkamiseks koos perega. Eelkõige oli pilk pööratud Soome ja Skandinaavia maade poole, kus oli 1930. aastatel asunud organiseerima tööliste puhkuse veetmist reise, kursuste ja muude ürituste näol ning kutsutud ellu tööliste reise ja puhkeaja veetmist korraldavad asutused ning organisatsioonid. Nii asutati 1937. aastal Rootsis tööliste reisibüroo (BESO) kuue haruosakonnaga ja 1939. aastal kutseühingute keskliidu ning ühistegeliku liidu algatusel Stockholmis puhkeaja veetmist korraldava keskorganisatsioon, millega liitus 38 organisatsiooni. Taani pealinnas Kopenhaagenis asutati 1938. aastal kutseühingute keskliidu algatusel organisatsioon FolkeFerie, millel olid osakonnad mitmes linnas ja millele kuulus mitu puhkekodu ning hotelli. Organisatsioon korraldas puhkureise ja nädalalõpu väljasõite turismitaludesse. Samasugune organisatsioon asutati ka Soomes ja esimesed ekskursioonid selle organisatsiooni korraldusel toimusid Eestisse. 1939. aasta märtsis asutasid ka Norra töölisorganisatsioonid endale organisatsiooni Norsk Folkeferie. Kõigi nelja riigi organisatsioonid tegid tihedat koostööd puhkereiside vastastikuseks korraldamiseks.⁶³ Samuti avasid kutseühingud puhkekodud, kus töölised said oma puhkuse koos perekonnaga veeta, ja korraldasid isetegevuslaagreid vaba aja kultuurseks veetmiseks. Osa hästi tasustatud töolistest oli endale muretsenud suvemajakese mõnes linnalähedases maakohas, kus nad veetsid koos perega nädalalõppe ja puhkust.⁶⁴

Eestil oli nende riikidega võrreldes pikk tee käia. Eestis olid samuti puhkekodud, kuid puhkuse veetmine neis polnud tööliste taskukohane. Ainuke tööliste mõeldud puhkekodu asus Aegviidus ja kuulus Eesti Trükitööliste Liidule. 1937. aastal valminud kahekorruselises puhkekodus oli 16 tuba, kus suvel said väikese tasu eest puhata liitu kuuluvate organisatsioonide liikmed kas üksi või koos perega. Maja alumine korrus tegutses ka talvel ja oli suusatajate ning teiste talisporti harrastajate käsutuses. Lisaks tubadele oli majas köök, suur saal koosviibimise korraldamiseks, kelder ja muud vajalikud kõrvalruumid.⁶⁵ Eesti kutseühingud olid Skandinaavia maade ja Soome kutseühingutega võrreldes nõrgad. Tööliste puhkekodude võrgu

⁶¹ ERA, f 31, n 3, s 5271, l 14.

⁶² ERA, f 31, n 3, s 5271, l 27.

⁶³ **Mihkelson, J.** Tööliste puhkeaja korraldused Põhjamaades. – Töö ja Tervis, 1939, 7, 167.

⁶⁴ **Metslang, L.** Uue puhkeaja seaduse tulekul, 65–67.

⁶⁵ Trükitööliste puhkekodu Aegviidus. – Töö ja Tervis, 1936, 12, 282.

väljaehitamiseks puudus neil raha ja maa, riik ning omavalitsused ei näidanud üles huvi selle küsimuse vastu. Küll aga olid Tallinna nahatöölise ja Eesti toidu- ja maitseainete töölise ametiühing ning mõned teised organisatsioonid sõlminud lepingu mõne linnalähedase taluga, kus töölistel oli võimalik nädalalõppudel puhata.⁶⁶

Arvestades töölise suuremat liikuvust puhkuse ajal, panustas riik töölise puhkusesse sellega, et võimaldas alates 20. juunist 1936 sõita puhkuseperioodil (1. maist kuni 30. septembrini) riigiraudteel 50%-lise hinnaalandusega. Soodustust said töölised ettevõtte väljastatud tõendi alusel, kuhu oli märgitud puhkuseperiood.⁶⁷ Seoses hinnasoodustuse kehtima hakkamisega määrasidki mitmed suuretted kollektiivpuhkuse perioodi, mil raudteel kehtis töölisele hinnasoodustus. Paljudes suurettetes – Narva Kreenholmi puuvillavabrikus, Narva linavabrikus, Narva kalevivabrikus, Balti puuvilla ketramise ja kudumise vabrikus (Balti puuvillavabrik), Sindi kalevivabrikus ning teistes ettevõtetes – algas töölise kollektiivpuhkus 1936. aasta 20. juunil. Töölise 7-päevane puhkus pikenes jaanipäeva ja mitmetes ettevõtetes ka puhkuse ajal teostatavate remonditööde arvel. Nii pidid Kreenholmi ja Narva linavabriku töölised taas tööle olema 1. juulil 1936, Narva kalevivabriku töölised aga 6. juulil.⁶⁸ AS-is Trikoo-, Pitsi- ja Sukavabrik Oskar Kilgas said töölised 1938. aasta suvel puhkust pea kuu aega: 23. juunist kuni 20. juulini remonditööde tõttu vabrikus. Kas see pikk puhkus oli ka nauditav, on küsitav, sest reeglina said töölised tasu ainult puhkusepäevade, st seitsme päeva eest, ülejäänud aja eest, mil remonditööd kestsid, palka ei makstud.⁶⁹

Töölise vaba aja sisuka veetmise võimaluste loomisse panustasid tegelikult ka tööstusettevõtted. Juba tsaariajal oli vabrikuvalitsuse initsiatiivil ja rahalisel toetusel mitmete suuremate ettevõtete juurde loodud raamatukogu ja lugemislaua, kuhu vabrikuvalitsus tellis ajalehti ning mis oli varustatud lauamängudega (kabe, male). Ettevõtete juures tegutsesid laulu- ja muusikakoorid ning näiteringid. Ringide juhendajad palkas vabrikuvalitsus ja tellis ka pillid orkestrite jaoks. Aktiivsemad töölised osalesid nii linnas kui maal tegutsevate karskus- ja haridusseltside üritustel. Kõik need tegevused jätkusid ka iseseisvunud Eestis, kus järjest enam hakati väärtustama vaba aja sisukat veetmist ja tervislikku elulaadi ning puhkuse veetmist koos perega väljaspool kodust miljööd.

Tallinna töölised osalesid aktiivselt kas ettevõtte või mõne seltsi näiteringi, laulukoori, spordiringi või orkestri, samuti vabatahtliku tuletõrjeseltsi tegevuses. Endiselt oli töölise kultuurielu keskuseks AS Lutheri rahvamaja, kus korraldati näitemängu- ja tantsumõõtu ning loenguid. 1927. aastal alustas tegevust Põhja Paberi- ja Puupapivabriku (Tallinna tselluloosivabrik) ametnikele ja töölisele mõeldud klubi, mis kogus kiiresti populaarsust mitte ainult vabrikus endas, vaid ka linnas. Klubi juures tegutsesid näite- ja kergejõustikuring ning jalgpalli- ja käsipallimeeskond.⁷⁰ Kopli linnaosa Balti puuvil-

⁶⁶ T. B. Töölise suvepuhkuse võimalusi. – Päevaleht, 1940, 14. aprill.

⁶⁷ RT 1936, nr 50, art 423.

⁶⁸ Töölised lähevad puhkusele. – Uus Eesti, 1936, 21. juuni.

⁶⁹ ERA, f 969, n 6, s 215, pagineerimata. O. Kilgase kiri majandusministeeriumi tööstusosakonnale 1.06.1938.

⁷⁰ „Puhkekodu“ 10-aastane. – Postimees, 1937, 24. september.

lavabriku, Johannes Lorupi klaasivabriku, kummivabriku Põhjala jt selles linnaosas tegutsevate ettevõtete tööliste kultuurielu keskuseks oli Kopli asuv kultuurimaja, mis aga 1934. aasta esimesel jõulupühal maha põles. Kuni uue kultuurimaja valmimiseni kasutati kultuuriürituste korraldamiseks ajutiselt Kopli koolimaja, kinosaaali, kaitseliidu ja tule- tõrje maja ruume. 1937. aastal valminud uue kultuurimaja alumisel korrusel paiknes saal kultuuriürituste läbiviimiseks, teisel korrusel asusid spordisaal ja teatrisaal ehk pidusaal, kus toimusid kaks korda kuus teatrietendused, sealhulgas töölisteatri külalis- etendused. Muul ajal kasutati saali filmide näitamiseks, peoõhtuteks, kontsertideks ja kursuste korraldamiseks. Väike saal loengute jms tarbeks mahutas kuni 100 inimest. Rahvamaja III korruse ruumid jäid Tallinna Tehnikaülikooli tudengitele sümboolse tasu eest kasutamiseks, hiljem kasutasid neid ka Kopli töölisorganisatsioonid. Kopli rahva- maja kasutasid aktiivselt praktiliselt kõik kohalikud ühingud ja asutused. Seal tähistati vabariigi aastapäeva, kohaliku kooli pidulikke aktusi jne.⁷¹

Tallinna Sitsi asunduses oli kultuuri- ja hariduselu edendaja 1921. aastal asutatud Balti Puuvillavabriku Hariduse Selts, kes kasutas seltsi ürituste korraldamiseks esialgu vabriku koolimaja ruume, hiljem aga Balti Puuvillavabriku Kaubatarvitajate Ühisuse maja ruume. Haridusseltsil oli oma raamatukogu, mille põhituumiku moodustasid 1923. aastal seltsile üleantud vabrikuraamatukogu raamatud ja ajakirjad, oma orkester ja näitetrupp ning laulukoor, kes esinesid peoõhtutel. Selts korraldas ka mitmesuguseid hariduslikke kursusi, nagu keele-, muusika-, käsitöö- ja raamatu- pidamiskursusi, ning loenguid tervishoiu, maksuseaduse, majapidamise ja laste kasvatamise teemadel. Sitsi linnajaos oli suur hulk hoonestamata krunte, mida puuvillavabriku töölised kasutasid oma väikeloomade heinamaana ja juurviljaaeda- dena.⁷²

Tekstiilitööstuslinnas Narvas oli tööliste vaba aja sisustamise enda mureks võt- nud Narva Tekstiilitöölise Kutseühing. Selle eesmärgiks oli mitte ainult tekstii- litöölise majandusliku olukorra parandamine, vaid ka nende haridusliku ja kultuurilise taseme tõstmine. Kutseühing korraldas kontserdi-, kirjandus- ja näite- mänguõhtuid. Kutseühingu juures tegutsesid kultuuritoimkond, kirjandus-, nais- ja muusikaring. Muusikaringis tegutses 30-liikmeline keelpilliorkester A. Aaviste ju- hatusel ja laulukoor A. Moltšanovi juhatusel. 1939. aasta septembris asutati Narvas tekstiilitöölise initsiatiivil kultuuri- ja haridusselts Narva hariduse ning kultuurielu edendamiseks.⁷³ Tegevuse paremaks korraldamiseks taotlesid Narva kutseorgani- satsioonid enda käsutusse sakslaste ümberasumisega seoses vabanenud saksa seltsi Harmonie ruume.⁷⁴ Kõigil Narva suurematel tekstiiliettevõtetel oli ka enda raamatu- kogu ja rahvamaja, kus tegutsesid näite- ja muusikaring ja laulukoor ning korraldati näitemängu- ja kontserdiõhtuid ning loenguid mitmetel eluliselt vajalikel teemadel.

⁷¹ **Nerman, R.** Kopli seltsielu süda tuksus rahvamajas. Enne II maailmasõda kerkis Koplisse kaunis klassikaline hoone rahvamajaks. – Päevaleht, 2002, 7. november.

⁷² **Nerman, R.** Kopli miljöö, olustik, kultuurilugu 1918–1940. Tallinna Raamatutrükikoda, 1995, 169–172, 185.

⁷³ Töölised asutasid haridusseltsi. – Postimees, 1939, 14. september.

⁷⁴ Organiseerimine ja kultuuritegevus Narva Tekstiilitöölise Kutseühingus. – Tööliskoja Teataja, 1940, 4, 121.

1500 elanikuga Kärkla seltsielu keskuseks oli seltsimaja, mille juures töötasid isetegevusringid, sealhulgas näitering. Seltsis korraldatud kultuuriüritustel osalesid aktiivselt ka Kärkla kalevivabriku töölised. Kuna seltsimaja oli vana ja väike, otsustati uue rahvamaja ehitamiseks moodustada 1936. aastal sihtasutus Kärkla Rahvamaja.⁷⁵ Ligi 400 Kärkla kalevivabriku töolist elas väikestes vabrikuvalitsuse poolt ehitatud ühepereelamutes, millest töölised olid suure osa välja ostnud. Kuna tegu oli mereäärse linnaga, ei tulnud suvel supluse mõnude nautimiseks või paadiga sõitmiseks, talvel aga uisutamiseks kaugele minna.

Suurem osa töolistest veetis oma suvepuhkuse siiski koduseinte vahel lugedes, raadiot kuulates ja käsi- või puutööd tehes. Võimalusel käidi kinos.⁷⁶ Kui ilmad lubasid, siis nautiti suvemõnusi mere, jõe või järve ääres.

Madalapalgaliste töölise puhkuse veetmise piiratud võimalused väljaspool koduseinu, eriti reisimiseks, polnud probleemiks mitte ainult Eestis, vaid kõigis 38 riigis, kus oli seadustatud palgaline puhkus kas kõigile või osale töövõtjatele. ILO Rahvusvaheline Töübüroo moodustas 1937. aastal eraldi komisjoni, et välja selgitada, kas ja milliseid teenuseid pakuvad olemasolevad turismi- ning puhkemajanduse alal tegutsevad asutused madalapalgalistele töötajatele puhkuse sisukaks veetmiseks. 1938. aasta oktoobris Londonisse kokkuvõtete tegemiseks kogunenud komisjon nentis, et puhkuse korraldamiseks loodud reisibüroode, puhkemajade, hotellide ja puhkekeskuste teenuseid ei ole madalapalgalistel kõrge hinnataseme tõttu enamasti võimalik kasutada. Kõik puhkemajanduse alal tegutsevad asutused peaksid siiski arvestama ka madalapalgalistega ja eriti reisibürood pakkuma neile odavaid puhkuse- ning kultuurireise. Samuti arvas komisjon, et puhkuse korraldamise ja meelelahutusega tegelevad asutused peaksid oma tööd paremini koordineerima ja pakutavaid teenuseid rohkem reklaamima, transpordifirmad rentima ekskursioonideks soodushinnaga busse, hotellid ning külaliskambrid tegema töölisele nende puhkuse ajal hinnasoodustust. Välisreiside korraldamise ühe võimalusena nägi komisjon reisibüroodevaheliste lepingute sõlmimist turismigruppide vahetamiseks. Komisjon pidas vajalikuks arendada ka noorte puhkuseks mõeldud hostelite ja laagrite võrku. Töövõtjate füüsiliseks arenguks pidas komisjon oluliseks spordi- ja mänguväljakute, võimlate ja ujumisbasseinide rajamist, vaimseks arenguks hariduslike ning meelelahutuslike ürituste – teatrietenduste, kontsertide, muusika- ja filmiõhtute, loengute ja kursuste – korraldamist ning raamatukogude avamist. Samuti pidas komisjon soovitavaks, et puhkekeskustes on puhkajate juhendamiseks treenerid, mängujuhid ja puhkuse korraldajad.⁷⁷

Järgides Rahvusvahelise Töübüroo initsiatiivi, otsustati ka Eestis välja selgitada, millised on tööliskonna puhkeaja kasutamise võimalused, seda enam, et tulekul oli uus puhkust pikendav seadus. 8. jaanuaril 1940 peeti selles küsimuses nõupidamine propagandaminister Ants Oidermaa eesistumisel. Nõupidamisel olid esindatud Töövõtjate Kutseühingute Keskkliit, Tööliskoda ja Tallinna ettevõtete juures tegutsevad

⁷⁵ Hiiuimaalt. Kärkla tahab rahvamaja. – Postimees, 1936, 21. september.

⁷⁶ T. B. Töölise suvepuhkuse võimalusi. – Päevaleht, 1940, 14. aprill.

⁷⁷ A Resolution of the Committee on Recreation: Facilities for workers' holidays during their holidays with pay. – International Labour Review, 1939, 39, 4, 490–495.

kultuuriühingud, samuti osalesid nõupidamisel Sihtasutuse Turismi Keskkorraldus Eestis⁷⁸ peasekretär ning sotsiaalministeeriumi Loodushoiu- ja Turismiinstituudi⁷⁹ turismiinspektor. Arutanud küsimust põhjalikult, jõuti seisukohale, et töölistkonna vaba aja sisustamise huvides on vaja Loodushoiu- ja Turismiinstituudi juhtimisel asuda järjekindlalt arendama töölistkonnale suunatud turismi ning looma võimalusi nädalalõpu sisukaks veetmiseks. Esmajärjekorras peeti vajalikuks välja selgitada kohad, eriti Tallinna läheduses, kus on võimalik väheste kuludega kas telkida või muul viisil nädalalõppu veeta. Nõupidamine pidas soovitavaks, et turismiasutused asuksid koostama huvitavate ekskursioonide ja matkade marsruute. Ühtlasi rõhutati, et sellised ekskursioonid peaksid olema kohandatud osavõtjate huvidele, neil peab olema juht, kes annab vaatamisväärsuste ja looduse kohta seletusi.⁸⁰ Loodushoiu- ja Turismiinstituudi Turismi Nõukogu, mille esimees oli instituudi direktor Peeter Päts ja aseesimees instituudi turismiinspektor Paul Randpõld ning liikmeteks ministeeriumide, omavalitsuste ja Sihtasutuse Turismi Keskkorraldus Eestis esindajad, kiitis 18. jaanuaril 1940 heaks 1940. aasta turismi tegevuskava. See nägi muuhulgas ette korraldada tööliste nende puhkuse veetmist suvitus- ja ravikohtades odavate hindadega ning võimaldada neile ekskursioone kodumaa vaatamisväärsustega tutvumiseks.⁸¹

KOKKUVÕTE

20. sajandi algul, kui mõnedes Euroopa riikides seati sisse tasuline puhkus ametiühingute nõudmisel, oli see fenomen Eesti töölistele tundmatu. Tasuline puhkus levis pärast esimest maailmasõda kiiresti, eriti maades, kus tugev ametiühinguliikumine oli saavutanud selle sisseadmise. Eestis puudus tugev ametiühinguliikumine ja seetõttu seati 1934. aastal sisse palgaline seitsmepäevane puhkus pigem välise kui siseriikliku sotsiaalse surve tulemusena. Tasulise puhkuse õiguse pärast üheaastast töötamist sai ainult üks palgatööliste kategooria – tööstustöölistel. Selles osas ei erinenud Eesti teistest ILO liikmesriikidest, sest neid riike oli vähe, kus seadusega või kollektiivlepinguga garanteeritud palgalist puhkust said kõik töötajad.

1930. aastatel liikusid Euroopa riigid tööliste puhkeaja pikendamise suunas, nõudes valitsustelt ja tööandjatelt Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni 1936. aasta tasulise puhkuse standardite ning soovituselise rakendamist kõigile palgatöölistele. ILO tasulise puhkuse standardi nõuded, aga ka Soome ja Skandinaavia maade eeskujud leidsid kajastamist Eesti uues, 1940. aasta seaduses palgalise puhkuse kohta, vaa-

⁷⁸ 1930. aastal asutatud Sihtasutuse Turismi Keskkorraldus Eestis ülesanne oli korraldada ja arendada turismi Eestis.

⁷⁹ Sotsiaalministeeriumi Loodushoiu- ja Turismiinstituut moodustati 1938. aastal. Instituudi ülesandeks oli looduskaitse korraldamine ja teostamine; järelevalve avalike parkide korraldamise üle; instituudi valitsemisele antud riigiparkide valitsemine ja korraldamine; suvituskohtade korraldamise üldjuhtimine ja igakülgne kaasaaitamine suvituskohtade väljaarendamisele ning järelevalve nende tegevuse üle; sise- ja väliturismi juhtimine ja korraldamine ning sel alal järelevalve teostamine. Instituut andis välja ajakirja Loodushoid ja Turism.

⁸⁰ P. [aul] R. [andpõld] Töölistkonna vaba- ja puhkeaja kasutamine. – Loodushoid ja Turism, 1940, 1, 51.

⁸¹ P. R. Turismi Nõukogu koosolek 18. jaanuaril s. a. – Loodushoid ja Turism, 1940, 1, 50–51.

tamata tööandjate vastuseisule, kes pidasid palgalise puhkuse pikendamist majanduslikult ebareaalseks. See seadus sätestas erinevalt 1934. aasta seadusest mitte ainult tööstustöölise, vaid kõigi töölepingu alusel töötavate töövõtjate õiguse tasulisele puhkusele pärast aastast töötamist. Puhkuse kestus sõltus töövõtja tööstaažist ja jäi nädala ning kahe nädala vahele. 7-päevase minimaalse tasulise puhkuse sisseseadmisega 1934. aastal ja selle pikendamisega 1940. aastal ning seaduse toimeala laiendamisega astus Eesti suure sammu edasi, ühtlustamaks oma sotsiaalpoliitikat teiste, edumeelsemate liikmesriikide sotsiaalpoliitikaga. Eestis oli siiski mitmeid töövõtjate kategooriaid, kellele töölepingu seadus ei laienenud, ja seetõttu ei hõlmanud õigus tasulisele puhkusele kõiki töötajaid. Palgaline puhkus ja selle pikenemine oli töötajate tööjõu taastamise ja tervise turgutamise seisukohalt, aga ka materiaalse olukorra ning elustandardi (elukvaliteedi) paranemise seisukohalt väga tähtis, millel omakorda on tööviljakusele positiivne mõju.

Seoses tasulise puhkusega, eriti selle pikenemisega, tõstus küsimus töövõtjate, eelkõige madalapalgaliste töövõtjate aktiivse puhkuse veetmise võimalustest. Enamasti veetsid Eesti töövõtjad oma puhkuse koduses miljöös ja tegelesid jätkuvalt traditsiooniliste vaba aja tegevustega, nagu isetegevus, kontsertide ja teatrietenduste külastamine, raamatute lugemine, raadiokuulamine, sugulaste ja tuttavate külastamine, seltside töös ja kursustel osalemine, aialapil toimetamine, rannamõnude nautimine ning spordiga tegelemine. Kodusest miljööst pikemaks eemal viibimiseks – reisimiseks või perega puhkekodu teenuse kasutamiseks – olid võimalused tööliste väikese sissetuleku tõttu väga piiratud. Eesti kutseühingud tegutsesid siiski selles suunas, et rajada tööliste puhkuseks koos perega puhkekodusid ja korraldada nädalalõpupuhkust maal turismitaludes ning külaliskodudes.

TÄNUAVALDUS

Artikkel on valminud projekti IUT31-6 „Eesti ajaloo rahvusülene raamistik: transkultuurilised põimingud, ülemaailmsed organisatsioonid ja piiriülene ränne“ raames. Artikli avaldamist rahastasid Eesti Teaduste Akadeemia ja Tallinna Ülikooli ajaloo, arheoloogia ja kunstiajaloo keskus.

INTRODUCTION OF THE PAID ANNUAL LEAVE IN ESTONIA

Maie PIHLAMÄGI

At the beginning of the 20th century when some European countries introduced paid annual leave for employed persons, this phenomenon was unknown to Estonian workers. After the World War I more and more countries guaranteed paid annual leave for their workers under pressure of trade unions.

There was no strong trade union movement in Estonia; therefore, seven days paid leave was introduced in 1934 by the law as a result of rather external than in-

ternal social pressure. Law of 1934 guaranteed one week paid annual leave only for industrial workers. In this respect, Estonia was not exceptional among other member states of International Labour Organization (ILO), as there were few countries where paid leave was guaranteed for all employees by law or collective agreement.

In the second half of the 1930s, many European countries extended not only workers' rest periods including paid holidays but also expanded paid holidays for all types of workers to follow the requirements of the 1936 ILO Conventions and Recommendation on Holidays with Pay. The ILO standards on paid leave, as well as the impact of labour laws of Finland and other Scandinavian countries, were reflected in Estonia's new law on paid leave of 1940, despite opposition from employers who considered the extension of paid holidays economically unrealistic.

The new law guaranteed all employees working under an employment contract (except seasonal workers and seamen) the right to paid leave after one year of continuous service. The duration of the holiday depended on the length of the employment and was between one and two weeks.

Introducing the statutory entitlement to seven day paid annual holiday in 1934 to industrial workers, extending the duration of holiday, and expanding it to wider category of workers in 1940, Estonia took a major step towards harmonizing its social policy with that of other, more progressive Member States of ILO. However, the law of employment contract did not include several categories of employees, the paid leave was not available for all Estonian workers. Paid holidays were very important for the improvement of workers' health, but also for the improvement of their economic conditions and the quality of life, which in turn had a positive effect on productivity.

Introduction of paid leave raised the question about the possibilities to spend the vocation time actively.

Most of the Estonian workers spent their holidays in the home environment and continued to be engaged in traditional leisure activities such as playing in amateur theatre groups, attending concerts and theatre shows, going to the movies, reading books, listening to the radio, visiting relatives, participating in the activities of cultural and educational associations and enjoying vacation at the beach. Travelling or spending family vacation in holiday homes was an option for limited amount of Estonian workers due to low income. However, the Estonian trade unions under the influence of Scandinavian organizations tried to build holiday homes and organize weekends in tourist farms and guest houses in the countryside away from the everyday environment.